

споруджувати житлові будинки, виробничі та інші будівлі і споруди [7, с. 535].

Типовими слідами злочину вважаються будь-які зміни середовища, що виникли в результаті вчинення в такому середовищі злочину. Виходячи із способів вчинення злочину, передбаченого ст. 197-1 КК України, слідами злочину можуть бути:

- Зміни, які відбулися на земельній ділянці після самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва;
- Сліди, які залишені сільськогосподарською технікою;
- Сліди шин транспортного засобу (-ів);
- Сліди рук;
- Сліди взуття;
- Сліди, які залишені від огорожувальних предметів;
- Сліди, залишені різноманітними інструментами;
- Неналежно оформлені або підроблені правовстановлюючі документи (державний акт на право власності на земельну ділянку, державний акт на право постійного користування земельною ділянкою, договір оренди та інше); також сліди вчинення злочину залишаються у документах, що містять інформацію про призначення земельної ділянки та її власника, в проектній документації, сліди підроблення печаток, довідок, бланків тощо;
- Ідеальні сліди (показання свідків, потерпілого, підозрюваного);
- Сліди, які залишилися після видобування корисних копалин;

- Сліди від вирощування сільськогосподарських культур;

- Сліди, залишені від розміщення товарів, техніки, будівельних матеріалів;
- Сліди від тварин, які використовувались як засоби вчинення злочину;
- Сліди від механізмів для проведення будівельних чи інших робіт тощо;
- Сліди від пошкодження зелених насаджень або руйнування будівель чи споруд.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що, як свідчить статистика, розслідування самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва за останні роки становить незначний відсоток. Але це не означає, що йому не потрібно приділяти уваги, особливо в теоретико-прикладному аспекті. У нашій статті детально розглянуто основні елементи криміналістичної характеристики цього виду злочинів, що, без сумніву, стане у нагоді слідчим. Проблемних питань, пов'язаних із розслідуванням самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва, багато, тому, зважаючи на зміни в законодавстві та появу нових способів вчинення злочину, подальші наукові дослідження в цьому напрямі є перспективними. Також доречно додати, що при розслідуванні самовільного зайняття земельної ділянки та самовільного будівництва обов'язково слід звертати увагу на зміни та доповнення до чинного земельного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про затвердження Порядку державної реєстрації прав на нерухоме майно та їх обтяжень і Порядку надання інформації з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.10.2013 р. № 868 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/868-2013-%D0%BF>
2. Криміналістика: підручник / П.Д. Біленчук В.К. Лисиченко, Н.І. Клименко та ін.; За ред. П.Д. Біленчука. – 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.
3. Настільна книга слідчого [наук.-практ. видання для слідчих та дізнавачів] / М.І. Панов, В.Ю. Шепітько, В.О. Коновалова та ін. – 2-ге видання, переробл. і доп. – К.: Ін Юре, 2007 – 728 с.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
5. Методика розслідування окремих видів злочинів, підслідних органам внутрішніх справ: навч. посібник / О.В. Батюк, Р.І. Благута, О.М. Гумін та ін.; за заг. ред. Є.В. Пряхіна. – Львів: ЛьвДУВС, 2011. – 324 с.
6. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. (зі змінами та доповненнями) // Відомості Верховної Ради. – 2002. – № 3–4. – Ст. 27.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 7-ме вид., переробл. та допов. – К.: Юридична думка, 2010. – 1288 с.
8. Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – 2-е вид., перероб. і допов. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – 480 с.

УДК 348.98

СЛІДЧА СИТУАЦІЯ: ПОНЯТТЯ, СТРУКТУРА, ВИДИ ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ ОПТИМІЗАЦІЇ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ

Шевчук В.М.,

д.ю.н., доцент, заслужений юрист України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджуються поняття слідчих ситуацій, її структура, види, вплив на вибір та застосування тактичних засобів та їх роль для оптимізації розкриття, розслідування та профілактики злочинів. Узагальнено та проаналізовано наукові підходи до розглядуваної проблеми, проведено їх критичний аналіз. Обґрунтовується, що слідча ситуація – це системне та багатокомпонентне утворення, зміст якого складають різні умови, обставини, що визначають обстановку процесу розслідування на певному його етапі і мають значення для обрання і реалізації оптимальних прийомів, методів і засобів. Доведено, що вирішення типових ситуацій і розроблення на цій основі рекомендацій з методики розслідування окремих видів злочинів необхідні для визначення напрямку розслідування.

Ключові слова: слідча ситуація, типова слідча ситуація, ситуаційний підхід при розслідуванні злочинів, тактичні засоби розслідування злочинів, оптимізація слідчої діяльності, криміналістична ситуація.

Шевчук В.М. / СЛЕДСТВЕНАЯ СИТУАЦИЯ: ПОНЯТИЯ, СТРУКТУРА, ВИДЫ И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ОПТИМИЗАЦИИ РАССЛЕДОВАНИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЙ / Национальный университет имени Ярослава Мудрого, Украина

Исследуются понятия следственных ситуаций, ее структура, виды, влияние на выбор и применение тактических средств и их роль для оптимизации раскрытия, расследования и профилактики преступлений. Обобщены и проанализированы научные подходы к рассматриваемой проблеме, проведено их критический анализ. Обосновывается, что следственная ситуация – это системное и многокомпонентное образование, содержание которого составляют различные условия, обстоятельства, определяющие обстановку процесса расследования на определенном его этапе и имеют значение для выбора и реализации оптимальных приемов, методов и средств.

Доказано, что выделение типовых ситуаций и разработка на этой основе рекомендаций по методике расследования отдельных видов преступлений необходимы для определения направления расследования.

Ключевые слова: следственная ситуация, типичная следственная ситуация, ситуационный подход при расследовании преступлений, тактические средства расследования преступлений, оптимизация следственной деятельности, криминалистическая ситуалогия.

Shevchuk V. M. / INVESTGATIVE SITUATION: CONCEPTS, STRUCTURE, TYPES AND THEIR IMPORTANCE FOR the OPTIMIZATION of CRIME INVESTIGATION / National Law University named after Yaroslav the Wise, Ukraine

Explores the concept of investigative situations, its structure, species, influence the choice and application of tactical assets and their role in optimization of disclosure, investigation and prevention of crimes. Compile and analyzed scientific approaches to this issue, held their critical analysis. Is a systemic, multi-component education, the content of which consists of a variety of conditions, circumstances, factors determining the situation of the investigation process at a certain stage and are important to select and implement the best practices, methods and tools. Situational approach in the investigation of crimes is common to all sections of criminalistics and in each of them investigative situations is of special importance for a more in-depth analysis of the patterns, which are studied, development of forensic recommendations adapted to the particular activity. It is proved that the allocation of typical situations and elaboration of recommendations on methods of investigation of separate kinds of crimes are needed to determine the direction of further investigation, the proper building and validation of investigatory versions.

The investigative situation is constantly carries out a specific managerial influence on the tactical means in criminal proceedings. Knowledge and to consider this circumstance allows to increase the efficiency of the developed tactical assets. Therefore, the procedure of preparation and adoption of decisions on the application of certain tactical assets assessment of the existing situation has a Central place. A correct assessment of the investigative situations and selection on the basis of investigation tactics are important conditions purpose of the investigation, the adoption of science-based and optimal solutions tactical, methodological and technical-criminalistic nature. Indeed, it is through the definition of investigatory situations, implementation of typing language on them tactical tasks and optimal methods of their solution, it is possible to considerably raise the level of scientific developments in the theory of criminology.

The investigative situations are considered as crucial factors selection and the formation of tactical assets that directly affect their political implementation practices. It is stated that the criminal investigation situation.

Key words: investigative situation, which is typical investigative situation situational approach when investigating crimes tactical means of investigation of crimes, optimization of investigations, forensic situology.

Слідча ситуація – це системне, досить складне, багатокомпонентне утворення, зміст якого складають різні умови, обставини, чинники, що визначають обстановку процесу розслідування на певному його етапі і мають значення для обрання і реалізації оптимальних прийомів, методів і засобів. На підтвердження висловленого свідчить той факт, що переважна більшість науковців, досліджуючи поняття тактичних засобів, розглядають ситуаційну обумовленість як одну із важливих ознак цієї криміналістичної категорії. У зв'язку з цим В. Ю. Шепітько, на наш погляд, слушно відносить до засобів криміналістичної тактики: а) тактичний прийом як спосіб здійснення процесуальної дії, спрямований на досягнення її мети; б) тактичну рекомендацію – науково обгрунтовану та перевірену практикою пораду щодо обрання і застосування засобів, прийомів та форм поведінки; в) систему тактичних прийомів – упорядковану сукупність взаємопов'язаних та взаємозумовлених прийомів, що мають цільову спрямованість у процесі її реалізації (іноді систему тактичних прийомів іменують тактичною комбінацією); г) тактику слідчої (судової, оперативно-розшукової) дії, що охоплює весь типовий тактичний комплекс її можливого здійснення, реалізації; д) систему слідчих або інших дій (тактичну операцію), спрямовану на виконання завдання розслідування у відповідній слідчій ситуації [15, с. 133]. Тому дослідження поняття слідчої ситуації, її структури, видів та їх впливу на вибір та застосування тактичних засобів, спрямованих на оптимізацію розкриття, розслідування та профілактики злочинів, виступає одним із перспективних напрямків криміналістичних досліджень.

Вагомий внесок у розроблення поняття, структури, видів слідчих ситуацій та їх значення у розслідуванні злочинів внесли відомі вчені-криміналісти: В. П. Бахін, Р. С. Белкін, Л. Я. Драпкін, А. В. Дулов, В. А. Журавель, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, В. В. Тіщенко, В. Ю. Шепітько, В. І. Шиканов, М. П. Яблоков та ін. Водночас, у теорії криміналістики і практиці розслідування злочинів зазначені проблеми залишаються недостатньо розробленими і у більшості випадків дискусійними.

Метою статті є дослідження слідчих ситуацій, визначення їх поняття, структури, видів, вплив на вибір та застосування тактичних засобів та їх роль для оптимізації розкриття, розслідування та профілактики злочинів, узагальнення наукових підходів до розглядуваної проблеми, їх критичний аналіз.

Дослідження слідчої ситуації як чинника, що зумовлює вплив і взаємозв'язок із тактичними засобами має охоплювати, на нашу думку, таких три аспекти: 1) визначення поняття слідчої ситуації; 2) з'ясування структури компонентів слідчої ситуації і вплив кожного з них на процес вибору та застосування певних тактичних засобів; 3) визначення можливостей типізації слідчих ситуацій до певних етапів розслідування з метою виокремлення тактичних завдань і засобів їх вирішення.

У спеціальній літературі «ситуація» визначається як система зовнішніх відносно суб'єкта умов, які спонукають та опосередковують його активність [19, с. 364]. Разом з тим, серед учених-криміналістів відсутня єдність поглядів стосовно поняття слідчої ситуації, а тим більше такої нової категорії як «судові ситуації». Їх визначають як сукупність умов, в яких на даний момент здійснюється розслідування [2, с. 135]; як сукупність обставин для справи, яка може бути сприятливою чи несприятливою для будь-яких висновків і дій слідчого [11, с. 82]; як сукупність фактичних даних, що відображають істотні риси події [10, с. 90]; як комплекс фактичних даних, які встановлені в ході розслідування та взяті до уваги разом із джерелами їх отримання [21, с. 52]; як обстановку, в якій відбувається процес доказування [18, с. 113-114]; як стан розслідування злочину, який визначається наявністю (відсутністю) доказової та оперативної інформації про обставини предмета доказування і компоненти криміналістичної характеристики, що зумовлює систему безпосередніх завдань і напрям розслідування [14, с. 64]; як ступінь інформаційної обізнаності про злочин, а також стан процесу розслідування на будь-який визначений момент часу й оцінка якого дозволяє слідчому прийняти найбільш доцільні по справі рішення [8, с. 46].

На сьогодні у криміналістичній літературі також існують різні підходи до визначення структури слідчої ситуації. Зокрема, І. М. Лузгін включав у слідчу ситуацію такі компоненти: а) інформацію про подію, яка містить ознаки злочину, і про осіб, причетних до цієї події; б) об'єктивні умови, які характеризують процес отримання цієї інформації (місце, час, кліматичні умови, використання науково-технічних засобів та ін.); в) сили і засоби, які має у розпорядженні слідчий; г) позицію підозрюваного, потерпілого, свідка, результати їх протидії встановленню істини; д) контакти слідчого з оперативно-розшуковими працівниками,

різними спеціалістами; ж) інші чинники, які є перепорою чи сприяють успішному вирішенню криміналістичних завдань (наприклад, втрата знайдених при огляді речових доказів, явка злочинця з повинною) [16, с. 17].

На думку В. О. Образцова, у зміст слідчої ситуації входять інформаційні, криміналістичні, психологічні, матеріально-технічні, кадрові, правові компоненти [17, с. 56]. І. О. Возгрін у структурі слідчої ситуації виділяє такі компоненти: специфіка вчиненого злочину, особливості інформації про подію злочину, її повнота, достовірність і відносність, зміст проведеного до визначеного моменту часу розслідування, його результати, а також умови розслідування, тобто рівень наукової організації й управління даного слідчого апарату, ступінь забезпеченості криміналістичними і спеціальними засобами, зайнятість слідчого та ін. [7, с. 68].

У свою чергу Т. С. Волчецька, аналізуючи структурні компоненти слідчої ситуації, пропонує розділити їх на три основні групи, зокрема: 1) чинники, що стосуються події, яка розслідується, і визначають ступінь достовірності та повноту інформаційної моделі події, що розслідується до моменту оцінювання слідчої ситуації; 2) чинники, що характеризують саму систему розслідування, її процесуальний, тактичний стани, психологічні взаємовідносини учасників попереднього розслідування тощо; 3) чинники, що стосуються зовнішнього середовища, в якому проводиться розслідування, і визначають так звану слідчу обстановку [8, с. 146].

За визначенням Р. С. Белкіна, слідча ситуація являє собою складну, багатаспектну категорію, до складу якої входять такі компоненти:

1) компоненти психологічного характеру: результат конфлікту між слідчим та протидіючими йому особами, прояв психологічних властивостей слідчого, осіб, що проходять у справі, тощо;

2) компоненти інформаційного характеру: поінформованість слідчого (про обставини злочину, можливі докази, можливості їх виявлення та експертного дослідження, місця приховування шуканого та ін.); поінформованість слідчого та інших осіб, що протистоять, у процесі розслідування (про ступінь поінформованості слідчого і свідків, про виявлені та невиявлені докази, про наміри слідчого та ін.);

3) компоненти процесуального і тактичного характеру: стан провадження по справі, докази і їх джерела, можливість обрання запобіжного заходу, ізоляції один від одного осіб, що протидіють розслідуванню, проведення конкретної слідчої дії тощо;

4) компоненти матеріального та організаційно-технічного характеру: наявність комунікацій між черговою частиною й оперативно-слідчою групою, наявність засобів передачі інформації з облікових апаратів органів внутрішніх справ, можливість мобільного маневрування наявними силами, засобами та ін. [3, с. 70]

А. І. Святненко слідчу ситуацію розглядає як сукупність інформаційно-логічних, тактико-психологічних, тактико-управлінських та організаційних складових. Саме така структурна схема змісту слідчої ситуації, на думку науковця, об'єднує в єдине ціле різнопланові характеристики процесу розслідування, які у своїй сукупності дають повне уявлення про специфічність обстановки, що склалася у певний момент [20, с. 15].

Розмаїття підходів до визначення поняття і структури слідчої ситуації надало підстави В. П. Бахіну розглядати цю криміналістичну категорію у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні слідча ситуація являє собою сукупність умов, які найбільш повно характеризують і відбивають усе, що впливає і може впливати на розслідування злочину, зумовлюючи його особливості. У вузькому розумінні слідча ситуація визначається як сукупність інформаційних даних, що характеризують стан (обстановку) розслідування на певному етапі [1, с. 196-197].

У криміналістичній теорії здійснювалися спроби щодо класифікації слідчих ситуацій. Так, Р. С. Белкін і М. П. Яблоков усі слідчі ситуації поділяють на сприятливі та несприятливі для розслідування [4, с. 162-163]. Іншими вченими-криміналістами пропонувався поділ слідчих ситуацій на типові і специфічні; початкові, проміжні і кінцеві; безконфліктні та конфліктні [1, с. 198-202].

Л. Я. Драпкін виділяє прості та складні слідчі ситуації. Залежно від кількості, характеру та змісту формуючих чинників усі складні ситуації науковець диференціює на такі класифікаційні групи: проблемні (характеризуються суперечністю між знанням і незнанням, специфічним співвідношенням відомого та невідомого, при якому шукане не надано та безпосередньо у вихідних даних не міститься, але перебуває у неоднозначному можливому зв'язку з уже встановленими фактами, що якоюсь мірою обмежують і спрямовують пошук рішення); конфліктні (особливий стан системи міжособистісних відносин двох або більшої кількості учасників кримінального процесу, що мають протилежні інтереси і прагнуть до досягнення різних цілей в умовах інформаційної невизначеності, яка виникає у зв'язку з планами і намірами суперника); тактичного ризику (визначається як специфічне співвідношення між можливими способами дій слідчого, спрямованими на досягнення наміченої мети і неоднозначними, негарантованими результатами їх реалізації); організаційно неупорядковані (співвідношення істотних організаційно-управлінських труднощів процесу розслідування і недостатніх на даний момент для їх подолання об'єктивних та суб'єктивних можливостей (ресурсів) слідчого); комбіновані (ім одночасно або у різних сполученнях можуть бути притаманні риси проблемності, конфліктності, тактичного ризику й організаційної неупорядкованості) або змішані ситуації [12, с. 9-11].

Крім того, «стандартність», повторюваність слідчих ситуацій і відповідно шляхів їх вирішення, створюють передумови для їх типізації [6, с. 12]. Вирішення типових ситуацій і розроблення на цій основі рекомендацій з методики розслідування окремих видів злочинів, у тому числі формування тактичних операцій, необхідні для визначення напрямку подальшого розслідування, правильної побудови та перевірки слідчих версій, виявлення обставин, що мають значення для справи, обрання комплексу та черговості слідчих дій. При цьому типові слідчі ситуації являють собою «результат наукового узагальнення слідчої практики», «найвищий ступінь наукової абстракції», «ситуацію, в інформаційній структурі якої переважають загальні риси, що часто повторюються» [5, с. 139]. У зв'язку з цим В. Ю. Шепітько вірно зазначає, що стосовно типових ситуацій можна намітити певний спосіб дій слідчого в процесі одержання доказової інформації. Знання типових ситуацій дає змогу не тільки передбачати їх виникнення у відповідних умовах як закономірних, а й обирати такі тактичні прийоми (тактичні комбінації), що є найбільш оптимальними [23, с. 115].

Варто враховувати, що типізувати слідчі ситуації можна головним чином по одному з основних компонентів. Звичай як така умова обирається наявність інформації про подію злочину та його учасників. Типовими вважаються ті ситуації, з якими стикається слідчий на початковому чи наступному етапі розслідування злочину залежно від повноти вихідних даних. Типові слідчі ситуації істотно відрізняються від того, в яких умовах вчинено злочин: очевидності чи неочевидності. Так, наприклад, при розслідуванні умисних вбивств виділяють такі типові вихідні ситуації початку розслідування: 1) особа потерпілого та винна особа відомі; 2) особа потерпілого відома, вбивця невідомий; 3) є підозрюваний у вбивстві, особа потерпілого невідома; 4) особа потерпілого та підозрюваного, час, місце, мотив та інші обставини вбивства невідомі [13, с. 107-109]. При розслідуванні контрабанди типові слідчі си-

туації пропонується класифікувати на три групи залежно від обсягу та змісту даних, що послужили підставою порушення кримінальної справи, та інформації про злочинця: 1) є ознаки – достатні дані про вчинення контрабанди, відома особа, яка її вчинила; 2) є ознаки про вчинену контрабанду, але особа, яка її вчинила, невідома; 3) є ознаки контрабанди і відомості про злочинця, але останній зник з місця події [22, с. 192-201].

Вирізнення типових слідчих ситуацій наступного етапу розслідування можливе, якщо за основу типізації береться ставлення підозрюваного до повідомлення про підозру. З урахуванням зазначеного на цьому етапі можна вирізнити такі типові слідчі ситуації: а) підозрюваний погоджується у повному обсязі з положеннями повідомлення про підозру у вчиненні злочину; б) підозрюваний погоджується у частині до викладених у повідомленні положень; в) підозрюваний не погоджується з положеннями повідомлення про підозру і не визнає свою причетність до вчиненого кримінального правопорушення.

Варто зазначити, що залежно від ситуацій розслідування деякі з тактичних операцій можуть мати наскрізний характер і вирішуватися як на початковому, так і на наступному етапі розслідування. Це залежить від вирішення (або не вирішення) тактичних завдань на певному етапі розслідування, тобто неможливо чітко прив'язувати ту чи іншу тактичну операцію до етапу розслідування злочину, оскільки здійснення такої операції передусім зумовлено відповідною слідчою ситуацією й певним проміжком часу процесу розслідування, в ході якого вирішується проміжне тактичне завдання. Так, у випадках, коли злочинця не встановлено, або встановлено, але ще не затримано, слідчі ситуації початкового переходять і на наступний етап розслідування. Це стосується і тактичних операцій, які можуть бути спрямовані на виявлення злочинця, розшук викраденого, забезпечення відшкодування матеріальної шкоди, профілактику злочину та ін.

Зазначене зайвий раз пересвідчує, що між слідчою ситуацією і тактичною операцією існує глибокий генетичний зв'язок, який полягає у тому, що тактична операція формується у конкретній слідчій ситуації, залежить від неї як підбором засобів, так і їх змістом. Доводячи це положення, А. І. Святненко звертає увагу на те, що на початку розслідування перед слідчим виникає не завдання, яке потребує вирішення, а ситуація з високим ступенем невизначеності. Це породжує необхідність впливати на ситуацію, управляти нею з метою одержання іншої ситуації з більшим ступенем визначеності. Вплив може бути спрямовано на з'ясування якогось одного елемента злочину чи одного інформаційного компоненту. Вплив може також виступати у іншому вигляді, бути спрямований на з'ясування відразу декількох ознак злочину, тобто мати характер тактичної операції [20, с. 17].

Розглядаючи проблеми розроблення і реалізації тактичних засобів та їх ситуаційної обумовленості при розслідуванні злочинів, слід враховувати основні положення теорії слідчих ситуацій, які є відносно проблематики тактичних операцій «більш загальними» [3, с. 70]. У зв'язку із цим заслуговують на увагу концептуальні положення криміналістичної ситуації і пропозиції щодо віднесення

її до загальної теорії криміналістики (Т. С. Волчецька, С. Е. Воронін, О. Ю. Головін, Л. Я. Драпкін, Д. В. Кім, Г. А. Матусовський, М. П. Яблоков та ін. [8]).

На нашу думку, таке розуміння сучасного стану теорії слідчих ситуацій відбиває її методологічне значення для криміналістики в цілому та дозволяє чітко визначити місце цієї теорії у системі криміналістичної науки. Як показали результати наукових досліджень, ситуаційний підхід характерний для всіх розділів криміналістики і в кожному з них слідчим ситуаціям надається особливе значення для більш глибокого аналізу закономірностей, які вивчаються, розробки криміналістичних рекомендацій адаптованих до конкретних умов діяльності.

При цьому упорядкування слідчих ситуацій доцільно здійснювати на підставі ситуаційного моделювання, сутність якого полягає в тому, що велика кількість конкретних ситуацій, аналогічних у якому-небудь істотному відношенні, «зливається», поєднується в одну або кілька узагальнених ситуацій, для яких і розробляються оптимальні програми ухвалення рішення і проведення практичних дій. «Ситуаційне моделювання, – зазначає Т. С. Волчецька, – передбачає упорядкування великої кількості слідчих ситуацій в однотипні класи. При цьому процес типізації ситуацій завжди потребує певного «усереднення», що відбувається за рахунок відволікання від подробиць, висування на перший план ознак групового характеру» [9, с. 38-42]. З огляду на зазначене вичерпний перелік усіх утворюючих слідчу ситуацію компонентів навряд чи може бути складено, тому доцільно вказати лише на певні їх групи. Такий підхід спрощує аналіз змісту ситуації і у той же час дозволяє практичним працівникам розглянути всі значущі компоненти слідчої ситуації, визначити можливості їх оптимального використання для вирішення завдань розслідування.

Таким чином, для оптимізації процесу розслідування особливого значення набуває ситуаційний підхід, який надає можливість використовувати в слідчій діяльності інформацію узагальненого характеру, найадекватнішу для вибору й адаптації типових тактичних рішень, що забезпечують оптимальне провадження по кримінальній справі (провадженні). При цьому слідча ситуація постійно здійснює певний управлінський вплив на тактичні засоби у кримінальному провадженні. Пізнання і врахування цієї обставини дають змогу підвищити ефективність розроблених тактичних засобів. Тому у процедурі підготовки і прийняття рішення про застосування тих чи інших тактичних засобів оцінка ситуації, що склалася, посідає одне із центральних місць. Правильне оцінювання слідчих ситуацій та обрання на цій основі тактики розслідування є важливими умовами цілеспрямованості слідства, прийняття науково обґрунтованих і оптимальних рішень тактичного, методичного та техніко-криміналістичного характеру. Дійсно, саме за рахунок визначення слідчих ситуацій, здійснення їх типізації, формування щодо них тактичних завдань і оптимальних засобів їх вирішення можливо істотно підняти рівень наукових розробок у теорії криміналістики. При цьому слідчі ситуації розглядаються як вирішальні детермінуючі чинники вибору та формування тактичних засобів, які безпосередньо впливають на їх практику застосування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахин В. П. Следственная ситуация и тактическое решение / В. П. Бахин // Специализированный курс криминалистики (для слушателей вузов МВД СССР) : учебник. – К. : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. – С. 196–202
2. Белкин Р. С. Курс криминалистики : в 3 т. / Р. С. Белкин. – М. : Юристъ, 1997. – . – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1997. – 480 с.
3. Белкин Р. С. Очерки криминалистической тактики : учеб. пособие / Р. С. Белкин. – Волгоград : ВСШ МВД РФ, 1993. – 200 с.
4. Белкин Р. С. Понятие и структура следственной ситуации / Р. С. Белкин, Н. П. Яблоков // Криминалистика социалистических стран / под. ред. В. Я. Колдина. – М. : Юрид. лит., 1986. – С. 162-163.
5. Васильев А. Н. Предмет, система и теоретические основы криминалистики / А. Н. Васильев, Н. П. Яблоков. – М. : Изд-во МГУ, 1984. – 143 с.
6. Великанов С. В. Класифікація слідчих ситуацій в криміналістичній методикі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / С. В. Великанов. – Х., 2002. – 19 с.

7. Возгрин И. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в системе частных методик расследования / И. А. Возгрин // Следственная ситуация. – М.: МВШ МВД СССР, 1985. – С. 66-69.
8. Волчецкая Т. С. Криминалистическая ситуалогия: монография / Т. С. Волчецкая // под ред. Н. П. Яблокова. – Калининград : Калининград. ун-т, 1997. – 248 с.
9. Волчецкая Т. С. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике: учеб. пособие / Т. С. Волчецкая. – Калининград : Изд-во Калининград. ун-т, 1997. – 248 с.
10. Гавло В. К. О следственной ситуации и методике расследования хищений, совершаемых с участием должностных лиц / В. К. Гавло // Вопросы криминалистической методологии, тактики, методики расследования. – М., 1973. – С. 90-98.
11. Герасимов И. Ф. Принципы построения методики раскрытия преступлений / И. Ф. Герасимов // Вопросы криминалистической методологии, тактики и методики расследования. – М., 1973. – С. 82-83.
12. Драпкин Л. Я. Основы криминалистической теории следственных ситуаций: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. / Л. Я. Драпкин. – М., 1987. – С. 9-11.
13. Ищенко Е. П. Криминалистика: краткий курс / Е. П. Ищенко. – М. : Юрид. фирма «КОНТАКТ»: ИНФРА-М, 2003. – 302 с.
14. Колесниченко А. Н. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособие / А. Н. Колесниченко, В. Е. Коновалова. – Х. : Юрид. ин-т, 1985. – 92 с.
15. Криміналістика: підручник / кол. авт. : В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. / за ред. В. Ю. Шепітька. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Х. : Право, 2008. – 464 с.
16. Лузгин И. М. Ситуационный подход в решении криминалистических задач : фондовая лекция / И. М. Лузгин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1987. – 28 с.
17. Образцов В. А. Криминалистика : учеб. пособие / В. А. Образцов. – М.: Юристъ, 1995. – 760 с.
18. Образцов В. А. Понятие и криминалистическое значение следственной ситуации / В. А. Образцов, В. Г. Танасевич // Сов. государство и право. – 1979. – № 8. – С. 113–114.
19. Психология : словарь / под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Политиздат, 1990. – С. 364.
20. Святненко А. И. Тактическая операция как средство разрешения следственных ситуаций с высокой степенью информационной неопределенности : автореф канд. юрид. наук : 12.00.09 / А. И. Святненко. – Ставрополь, 2008. – 178 с.
21. Селиванов Н. Типовые версии, следственные ситуации и их значение для расследования / Н. Селиванов // Соц. законность. – 1985. – № 7. – С. 52-54.
22. Шевчук В. М. Типові слідчі ситуації та основні напрямки розслідування контрабанди / В. М. Шевчук // Проблеми законності: респ. міжвідом. наук. зб. / під. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 1999. – Вип. 40. – С. 192-201.
23. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія. – Х.: Харків юридичний, 2007. – 432 с.